

Over het boek

*Portretten van een aantal beroemde
Nederduitse schilders*

PICTORVM

ALIQVOT CELEBRIVM

GERMANIAE INFERIORIS

EFFIGIES

Dominicus Lampsonius

1572

Aanleiding

In het werkstuk over het *Portret van een jongeman met een schedel* van Lucas van Leyden kwam een boek van Dominicus Lampsonius ter sprake.

Onderzoekvraagstelling

Hoe kwam Lampsonius aan de portretten van de door hem opgenomen kunstenaars ?

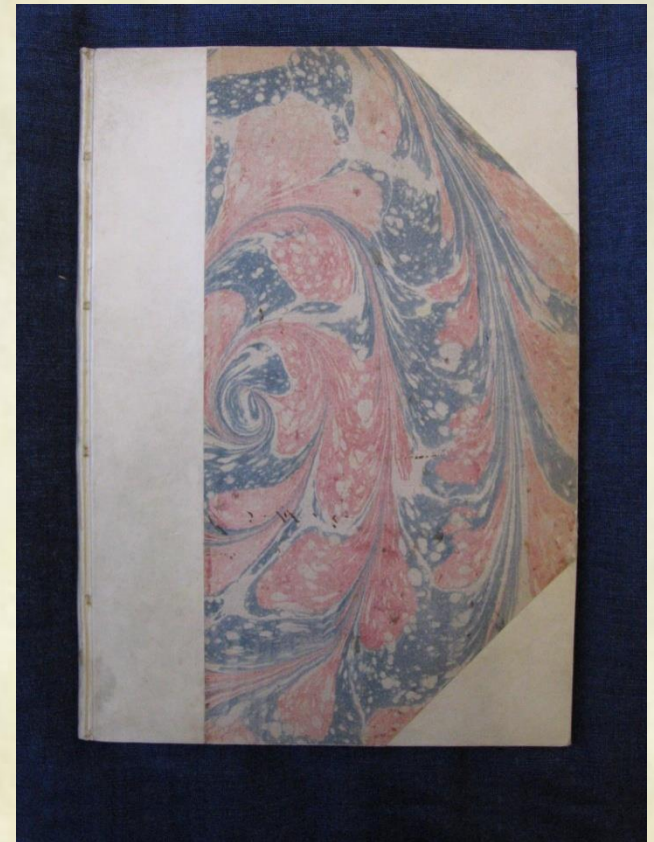
In algemene zin: wat is er bekend van het boek van Lampsonius?

Beschrijving van het boek

Het boek: klein folio, 197 x 275 x 10 mm

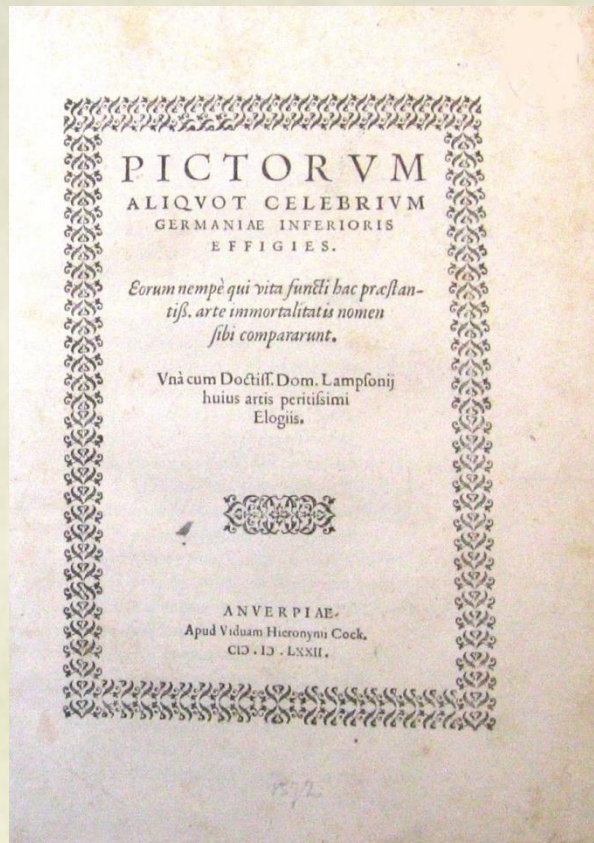
Exemplaar
Bibliotheek Universiteit
Leiden, 3^e of 4^e druk Galle
1600

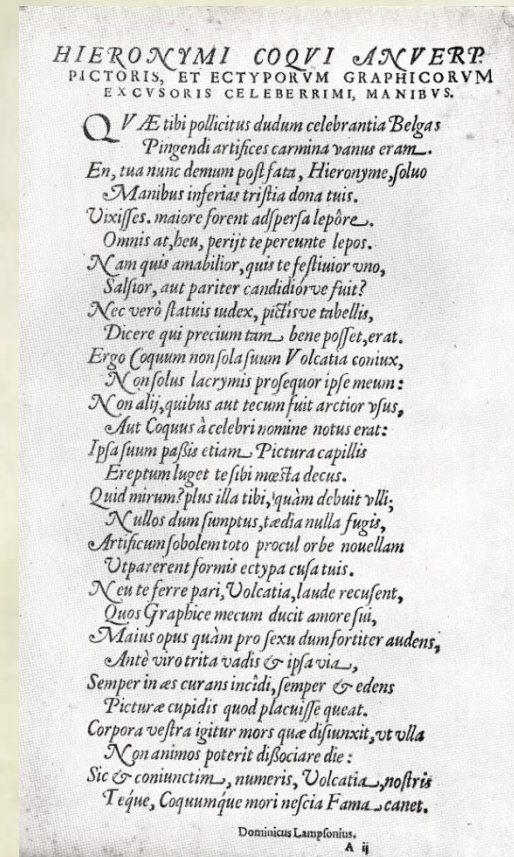
Exemplaar
Rijksprentenkabinet
Prenten eerste druk
1572

Beschrijving van het boek (2)

Voorblad

Voorwoord door Lampsonius

Beschrijving van het boek (3)

23 portretten met Latijnse verzen van Dominicus Lampsonius

De hoofdrolspelers

Uitgeverij *In de Vier Winden*

Hieronymus Cock

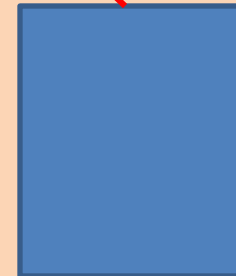
Volckxen Diercx Cock

Dominicus
Lampsonius,
dichter

Cornelis Cort

Jan Wierix

Graveerders

Hieronymus Cock (1507?-1570)

- ❖ Geboren in Antwerpen
- ❖ Vader was kunstenaar
- ❖ Broer Matthijs was ook schilder
- ❖ Hieronymus maakte tekeningen en etsen: ruïnes van Rome
- ❖ Oprichter van *In de Vier Winden* (Aux Quatre Vents) in ± 1549
- ❖ Overleden in 1570: zijn vrouw Volckxen Diercx Cock nam de leiding over tot haar overlijden in 1600

Dominique Lampson(1532-1599)

- ❖ Geboren in Brugge
- ❖ Studeerde in Leuven kunst en klassieke talen
- ❖ Volgde bij de schilder Lambert Lombard schilderlessen
- ❖ Carrière als kerkelijk ambtenaar
- ❖ Als secretaris in dienst van bisschoppen in Canterbury en Luik
- ❖ Humanist, literator, schreef biografie over Lombard
- ❖ Correspondeerde o.a. met Vasari

Cornelis Cort (1533? – 1578?)

- ❖ Weinig bekend over het leven van Cornelis Cort
- ❖ Vermoedelijk geboren in Hoorn of Edam
- ❖ Mogelijk opgeleid als goudsmid
- ❖ Begon voor Cock te werken vanaf 1561
- ❖ Vanaf 1565 verhuisd naar Italië om te werken voor Titiaan
- ❖ Gestorven in Rome zonder enige bezittingen

Johannes Wierix (1549 - ca 1620)

Laatste oordeel naar Michelangelo,
Jan Wierix 1578-1579
31,5 x 22,9 cm

- ❖ Kwam uit een begenadigde familie van kunstenaars: Vader Antonius, broers Hieronymus en Antonius II.
- ❖ Geboren in Antwerpen.
- ❖ Begon voor Cock te graveren vanaf 1550 of 1560.
- ❖ Werkte in Antwerpen, Delft en Brussel voor vele opdrachtgevers.
- ❖ Gestorven in Brussel, vlak na de dood van zijn broer Hieronymus.

,

De inhoud van

Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferioris effigies

Geportretteerde	Portrettist
Amstel, Jan van	Johannes Wierix
Bles, Herri met de	onbekend
Bosch, Hieronymus	Cornelis Cort (toegeschreven)
Bouts, Dierick	Cornelis Cort (toegeschreven)
Brueghel, Pieter de oudere	Johannes Wierix, (toegeschreven)
Cleve, Joos van	onbekend
Cock, Hieronymus	Johannes Wierix
Cock, Matthias	onbekend
Coecke van Aelst, Pieter	Johannes Wierix
Eyck, Hubert van	onbekend
Eyck, Jan van	onbekend
Floris, Frans	onbekend
Gassel, Lucas	Johannes Wierix
Gossaert, Jan	Johannes Wierix, (toegeschreven)
Key, Willem	Johannes Wierix
Leyden, Lucas van	Johannes Wierix, (toegeschreven)
Lombard, Lambert	Johannes Wierix
Metsys, Quinten	Johannes Wierix
Orley, Barent van	Cornelis Cort (toegeschreven)
Patinier, Joachim	Cornelis Cort (toegeschreven)
Scorel, Jan van	Johannes Wierix, (toegeschreven)
Vermeyen, Jan Cornelis	Johannes Wierix
Weyden, Rogier van der	Cornelis Cort (toegeschreven)

Toeschrijvingsproblematiek:

Wie zijn de makers van de portretten?

- ☐ 14 gravures zijn niet gesigneerd,
waarvan 9 toegeschreven aan Cornelis Cort en Jan Wierix.
- ☐ 8 gravures zijn gesigneerd met I.H.W (Jan Wierix)
- ☐ 1 gravure met W.I. : Jan Wierix?

Toeschrijvingsproblematiek (2)

- ❑ 4 portretten zijn aan Jan Wierix toegeschreven op basis van stofuitdrukking en chiaroscuro.
- ❑ Bierens de Haan (1948) schrijft 5 toe aan Cort:
 - De naam van Cort staat in het onderschrift bij het portret van Joachim Patinier (nr 8).
 - Er werden in de 2e uitgave van het boek *Effigies* 4 portretten deels verwisseld en deels van een nieuw nummer voorzien.

De oorzaak voor deze "missers" in de eerste uitgave was de verhuizing van Cort in 1565 naar Italië, dus Cort kon het boek niet controleren op juistheid (portretten van Bosch, Bouts, Van Orley, Van der Weyden).

De inhoud van
Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferioris effigies
(2)

Over de selectie van kunstenaars

- Representatief beeld van beeldende kunstenaars uit de zestiende en vijftiende eeuw?
- Wie besprak Van Mander nog meer in zijn Schilder-Boeck van 1604?

De inhoud van *Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferioris effigies* (3)

KUNSTENAARS WEL IN SCHILDER-BOECK, NIET IN *EFFIGIES*

	Sterfjaar
Albert van Ouwater	1475
Huge van der Goes	1482
Geertgen tot S. Jans	1495
Jan van Calcker	1519
Iacob Cornelisz.	1533
Cornelis Engelbrechtsen	1533
Marinus de Seeu (van Reymerswale)	1567?
Lucas Cornelisz. de Kock	1552
Augustijn Ioorisz	1552
Jan Mostart	1556
Cornelis Cornelisz. Kunst	1560
Frans Mostart	1560
Carel van Yper	1563
Aertgen van Leyden	1564
Frans Minnebroer	1570
Marten van Cleef	1570

De inhoud van *Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferioris effigies* (4)

Mogelijke redenen:

- Het niet voorhanden hebben van portretten;
- esthetische of vaktechnische argumenten;
- onbekendheid met sommige kunstenaars;
- men vond sommige kandidaten niet beroemd genoeg;
- beperking portretten om de kosten zo laag mogelijk te houden.

Edities

Titel	Jaar	Plaats	uitgever	Graveerders	aantal portretten	Druk	Belangrijkste veranderingen
Pictorum aliquot celebrium germaniae inferioris effigies	1572	Antwerpen	Wd Hieronymus Cock	Cornelis Cort, Jan Wierix	23	1e druk	Namen en gedichten typografisch gezet Jeroen Bosch nr 4, Portret Bouts (nr 6) verwisseld met Orly (nr 5), Rogier vd Wyden is nr 3 en 4
Pictorum aliquot celebrium germaniae inferioris effigies	Na 1572	Antwerpen	Wd Hieronymus Cock	Cornelis Cort, Jan Wierix	23	2e druk	Namen en gedichten gegraveerd; Jeroen Bosch nr 3, Portret Bouts (nr 5) omgewisseld met Orly (nr 6); Rogier vd Weyden is nr 4; Portret Cock als eerste afgedrukt
Pictorum aliquot celebrium germaniae inferioris effigies	Voor 1601	Antwerpen	Adriaen Collaert	Cornelis Cort, Jan Wierix	23	3e druk ?	adres van Adraen Collaert toegevoegd; Tekst Bosch "Objt Siluaeducis.... toegevoegd
Effigies Illustrum Quos Belgium Habuit Pictorum	1600	Antwerpen	Theodoor Galle	Cornelis Cort, Jan Wierix	22	4e druk	Th. Galle excud. Portret Lucas van Leyden vervangen door <i>Jongeman met een schedel</i> ; Portret Cock weggelaten; Plaats en sterfjaar per kunstenaar vermeld
Pictorum aliquot celebrium Praecipue germaniae inferioris effigies	1610	Den Haag	Hendrik Hondius	S Frisius, H Hondius, A.Stock, De Baudous	68		Veel kopieën in spiegelbeeld
Theatrum Honoris in quo Nostri apelles, sauculi, seu pictorum, qui patrum nostrorum memoria vixerunt celebrorum, praecipue qous belgium Tulit, verac et ad vivum expressae imagines in aes incisae exhibentur	1618	Amsterdam	Joh.Janssonius	S Frisius, H Hondius, A.Stock, De Baudous	68		Tweede uitgave van Hondius
Image de Divers Hommes d'Esprit sublime	1649	Antwerpen	?	Jean Meyssens,			
True effigies of the most eminent painters	1694	London	D. en T.Browne	Cort, Wierix, Sebastiano Resto	121		

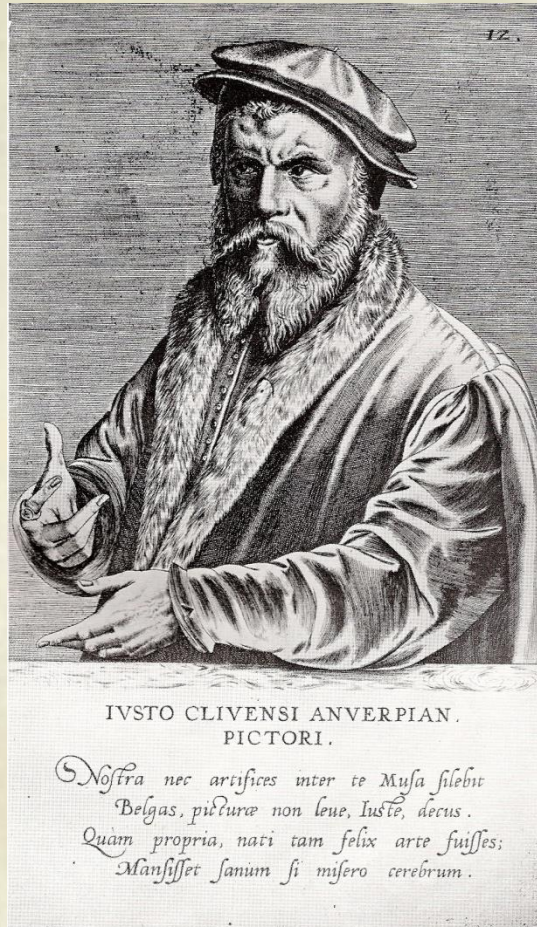
De portretten

een poging tot indeling

	Kwalificatie
'Perfect match' en waarschijnlijk het ware portret	+/+
Niet perfecte match en waarschijnlijk wel het ware portret	±/+
Geen enkele match, maar waarschijnlijk wel het ware portret	-/+
'Perfect match', maar we weten niet of het een echt lijkend portret is	+/?
Geen enkele match en we weten niet of het een echt lijkend portret is	-/?
'Perfect match' en waarschijnlijk niet het ware portret	+/-

De portretten

Voorbeelden van een 'perfect match' en waarschijnlijk
het ware portret (+/+)

Joos van Cleve, zelfportret,
1530-5

De portretten

Voorbeelden van een 'perfect match' en waarschijnlijk het ware portret (+/+)

Medaillon gemaakt door
Quinten Metsys 1495

De portretten

Voorbeelden van een 'perfect match' en waarschijnlijk
niet het ware portret (+/-)

Jan en Hubert van Eyck

IOANNES AB EYCK PICTOR.

*Ille ego, qui letos oleo de semine lini
Expresso docui princeps miscere colores,
Huberto cum fratre nouum stupuere repertum,
Atque ipsi ignotum quondam foras Apelli,
Florentes opibus Bruga: mox nostra per omnem
Diffundi late probitas non abnuat orbem.*

HVBERTO AB EYCK, IOANNIS
FRATRI; PICTORI.

*Quas modo communes cum fratre, Huberte, merenti
Atribuit laudes nostra Thaha tibi,
Si non sufficient: addatur et illa tua quod
Discipulus frater te superavit ope.
Hoc vestrum docet illud opus Gandense Philippum
Quod Regem tanto cepit amore sui:
Eius ut ad patrios mittendum exemplar Iberos
+ Coxenni fieri iusserit ille manu.*

+ Michael Coenenius
Mechliniens. insignis
h. 1500.

Linkerpaneel 'Het Lam Gods' 1434
De rechtvaardige rechters
(kopie)

Waarom koos men voor de rechtvaardige rechters?

- ❖ Bij het schoonmaken in ca 1560 ontdekte men de signeringen van zowel Hubert als Jan.
- ❖ De schilder/dichter Lucas Heere schreef er in 1565 een ode over.

*Den princelicken Schilder die dit werck voldé'
Met den rooden Paternoster (rozenkrans) op zwarte cleeren*

Sijn broeder Hubert rijdt by hem in d'hoogste sté.

De portretten

Voorbeeld van een 'perfect match', maar we weten **niet** of het een echt lijkend portret is (+/?)

HIERONYMO BOSCHIO PICTORI.

Quid sibi vult Hieronymus Boschi,
Ille oculus tuus autem: quid
Pallor in ore? velut lemures si
Spectra Erebi volitantia coram
Tum potuit bene pingere dextra.

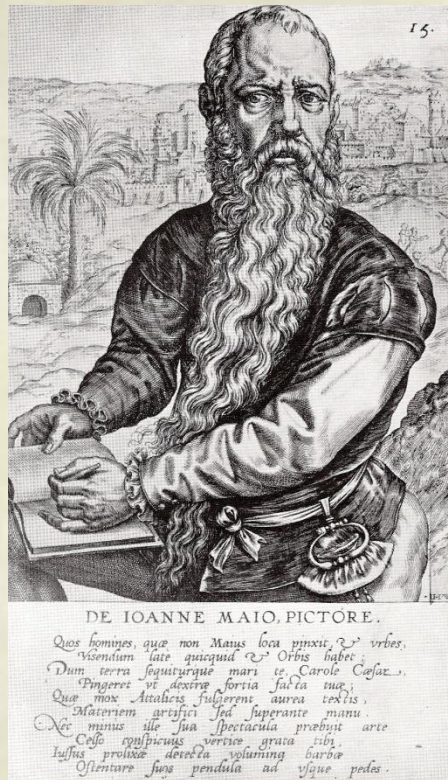
Aspiceret? Tibi Ditis avari
Crediderim patuisse recessus
Tartarusque domos: tua quando
Quicquid habet finis unus Avernus

Portret Jeroen Bosch,
Jacques le Boucq, 2e helft 16e
eeuw. Zwart en rood krijt
Receuil d'Arras

De portretten

Voorbeeld van een **niet** perfecte match en
waarschijnlijk **wel** het ware portret (-/+)

Jan Cornelisz Vermeyen
circa 1500-1559

De portretten

Voorbeelden van **niet** perfecte match, maar
waarschijnlijk **wel** het ware portret (-/+)

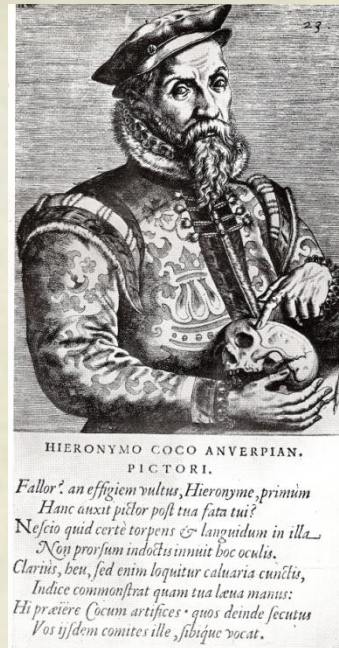
Overwinning van Tunis, Jan Cornelisz Vermeyen 1548-1550

De portretten

Voorbeelden van geen enkele match, maar
waarschijnlijk **wel** het ware portret (-/+)

Lucas Gassel

Hieronymus Cock

Matthijs Cock

Zij behoorden tot intieme kring van Lampsonius en Cock

De portretten

Voorbeelden van geen enkele match en we weten niet of het een echt lijkend portret is (-/?)

HENRICO BLESIO BOVINATI PICTORI.

*Pictorem urbs dederat Dionatum Eburonia, pictor
Quem proximus dixit poëta versibus.
Illum adeo artificem patria suus ipse, magistro,
Applausibus, vox edocente fecerat.
Hanc laudem invidit vicina exilis Bonunum,
Et rura doctum pingere Henricum dedit.
Sed quantum cecidit Dionato exile Bonunum...
Ioachime, tantum cedit Henricus tibi.*

Herri met de Bles

PETRO COECKE ALOSTANO, PICTORI.

*Pictor eras: nec eras tantum, Petre, pictor: Alostum
Qui facis hac Orbis notius artem tuam.
Multa sed accepit multo ars tibi parva labore,
Cuius opus pulchras aedificare domos.
Scribas hanc Italos: tu, Serph' deinde bilinguis
Interpres, Belgas, Francigenasque doces.*

Pieter Coecke van Aelst

Hoe betrouwbaar zijn de portretten van *Effigies*?

	Kwali- ficatie	Aantal portret- ten	
'Perfect match' en waarschijnlijk het ware portret	+/+	7	} 15
Niet echt perfecte match en waarschijnlijk het ware portret	±/+	3	
Geen enkele match, maar waarschijnlijk het ware portret	-/+	5	
'Perfect match' , maar we weten niet of het een echt lijkend portret is	+/?	2	} 5
Geen enkele match en we weten niet of het een echt lijkend portret is	-/?	3	
'Perfect match' en waarschijnlijk niet het ware portret	+/-	3	— 3
Totaal		23	

M.a.w. 3 gelijken niet, van 5 weten we het niet, maar 15 gravures geven de kunstenaars waarschijnlijk goed weer.

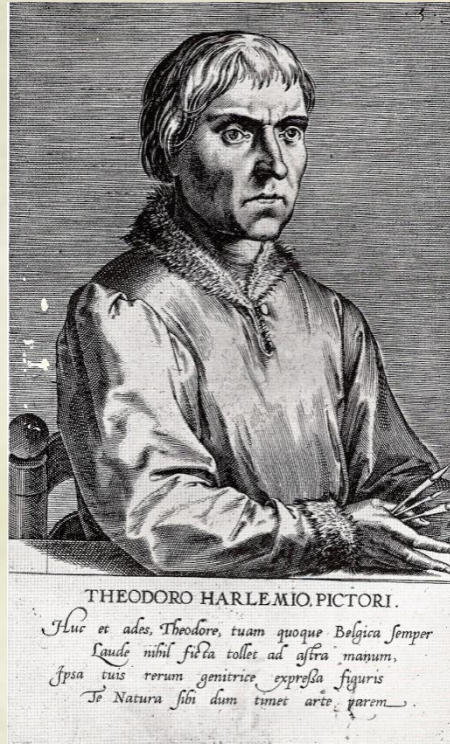
Conclusies

- *Effigies* is een belangrijk en populair portrettenboek uit de zestiende eeuw, dat als een van de eerste in de lage landen verscheen.
- Niet zozeer Lampsonius, maar vooral Hieronymus Cock is de initiatiefnemer en drijvende kracht van het project geweest.
- De 23 portretten geven geen volledig overzicht van de werkzame kunstenaars uit de 15^e en 16^e eeuw in de lage landen.
- De toeschrijvingen aan de graveurs Cort en Wierix zijn beperkt onderbouwd. Alleen van 9 gravures staat vast dat ze door Johannes Wierix zijn gemaakt en 1 door Cort.
- De portretten zijn grotendeels gebaseerd op toenmalig bestaande afbeeldingen, maar aangevuld om ten halve lijve af te beelden.

Conclusies (2)

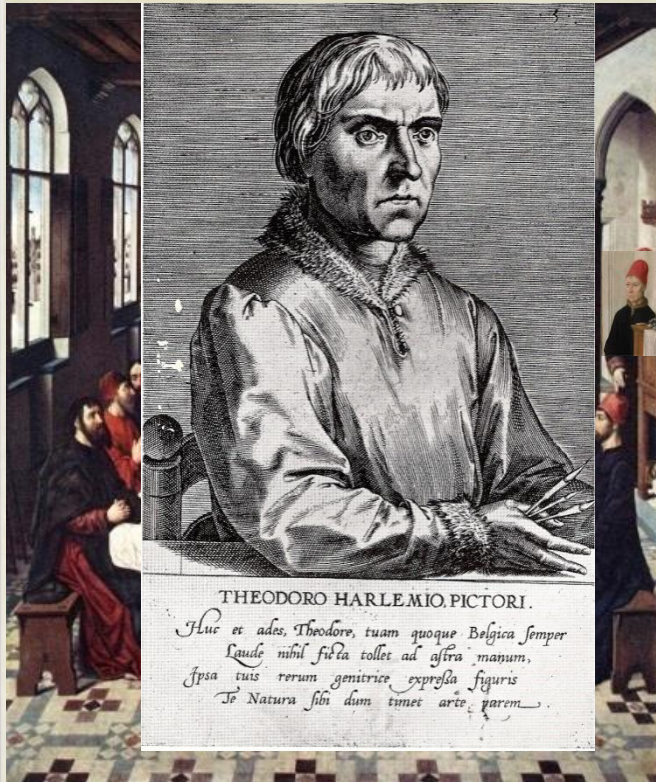
- *Pictorum aliquot celebrium Germaniae inferioris effigies* geeft realistisch inhoud aan de zestiende-eeuwse behoefte om kunstenaars meer aanzien in de figuurlijke en letterlijke betekenis te verschaffen.
- Voor Europese begrippen – zelfs voor Italiaanse, waar kunstenaars al een zekere status hadden verworven – is dit portrettenboek uniek
- Zonder dit boek zouden wij vandaag sommige gezichten van Nederlandse schilders niet gekend hebben.

Voorbeelden van een 'perfect match' en waarschijnlijk **niet** het ware portret

Dirck Bouts
Ca 1415 - 1475

Voorbeelden van een 'perfect match' en waarschijnlijk **niet** het ware portret

Middenpaneel
Laatste avondmaal 1464
Dirck Bouts

Waarom niet het echte portret?

- ❖ De opdrachtovereenkomst is bewaard is gebleven
- ❖ Er staat in wat er moest worden weergegeven.
- ❖ Er is geen mogelijkheid dat de schilder zichzelf mocht afbeelden
- ❖ De vier burgers (achter Christus, het doorgeefluik (2) en aan de zijkant) zijn vermoedelijk de vier meesters van het Broederschap die de opdracht verstrekt hebben.
- ❖ “Dirck Bouts” is *Laurentius van Winghe*

Verworpen overeenkomst

IOACHIMO DIONATENSI PICTORI.

*Hac inter omnes nulla quod cornuacius,
Ioachime, imago cernitur
Expressa, quam vultus tuus non hinc modo
Factum est quod illam Curij
In aera dextra incidit, alteram sibi
Quae non timet nunc simulam.*

*Sed quod tuam Durerus admirans manum,
Dum rura pingit, et caespes
Olim exaravit in palmiplo tuo
Vultus aliena cuspide.
Quas emulatus lineas se Curijus,
Natum precium ceteros.*

Joachim Patinier
1485 - 1524

JONGEMAN, DÜRER 1521
TEKENING MET ZILVERSTIFT

???

Verworpen overeenkomst

Bernard van Orley
(ca 1488 – 1541)

**BERHARD VON REESEN,
ALBRECHT DÜRER 1521**

**PORTRET VAN ORLEY ?
ALBRECHT DÜRER. 1521**

